

L'Escola de Mestres Sant Cugat de la UAB. Uns apunts des de l'experiència

PILAR BENEJAM ARGUIMBAU

1. EL CONTEXT. DE 1939 A 1970

Finalitzada la Guerra Civil (1936-1939) el règim franquista va acabar definitivament amb l'experiència educativa renovadora del temps de la República. La duresa de la repressió va buidar les Escoles Normals de tots aquells que varen ser considerats contraris o sospitosos. No solament es va depurar el professorat per assegurar una lleialtat total de l'escola al règim i a la persona del general Franco, sinó que es va procurar esborrar la memòria del passat i fer desaparèixer, fins i tot, els llibres considerats perillosos. Únicament aquells que vàrem viure l'Escola Normal franquista dels anys quaranta i cinquanta podem saber el grau d'incultura, d'alienació, de penúria econòmica i d'humiliació a la qual es va sotmetre les escoles de formació del professorat.

A partir dels anys seixanta, quan la duresa de la repressió va disminuir a causa de l'obertura de les fronteres i el pla d'estabilització econòmica, varen començar a aparèixer unes poques i petites escoles privades alternatives, ajudades per persones que havien treballat en educació abans de la dictadura. Escoles que, emparades per un sector progressista de l'Església i de la societat, discretament, en la semiclandestinitat, van emprendre un camí lent i arriscat de recuperació de la millor tradició humanista, cosa que era impensable de poder fer des de l'escola pública.

En aquest panorama és obligat reconèixer la transcendència que va tenir, l'any 1965, la fundació de l'Escola de Mestres Rosa Sensat. Aquesta institució, privada, va acollir el Moviment de Renovació Pedagògica i va iniciar una acció decidida de formació permanent del professorat amb el convenciment que aquest era el tema clau per la millora de l'educació i per la possibilitat de la democràcia. Per propiciar aquest canvi, es va treballar en la recuperació de la memòria històrica: vàrem

estudiar les propostes de l'Escola Nova, els treballs de la Institución Libre de Enseñanza, les experiències fetes en temps de la Segona República i les idees que arribaven d'altres països. L'alternativa a l'escola franquista es basava en la defensa de la dignitat i la transcendència social del magisteri i la necessitat d'una escola de qualitat per a tots els futurs ciutadans, democràtica i catalana.

La Llei general d'educació de l'any 1970 marca el final de la política educativa plenament feixista i l'inici de la transició en educació. Els tecnòcrates en el poder van emprendre una reforma amb la convicció que el grau d'incultura del país dificultava en gran manera el seu progrés econòmic. El problema és que pretenia modernitzar el sistema educatiu sense qüestionar les bases ideològiques del franquisme. Aquesta Llei general d'educació va dotar el país d'un sistema educatiu més just, amb una escola primària obligatòria de 8 anys, unificada i gratuïta, va fixar la necessitat d'escolaritzar tota la població i va posar atenció a la formació del professorat tant de Primària com de Secundària, al mateix temps que parlava de millorar la qualitat de la docència.

Aquesta llei no va poder generalitzar una reforma educativa profunda, però les noves orientacions varen rompre la coherència del model del nacionalcatolicisme, va desconcertar els guardians de l'ordre vigent, els va treure la força de la raó i va obrir una bretxa a la subversió pedagògica aprofitant la desorientació i la retirada en desordre dels representants del règim franquista que no volien comprometre el seu futur. En aquest moment es varen poder dur a terme experiències interessants que varen significar, d'alguna forma, l'explosió de les idees i els projectes tant de temps mantinguts en la clandestinitat. De totes maneres, les experiències alternatives, les més atrevides, varen durar tan poc com el que va trigar la transició a posar «ordre». Però, malgrat això, varen servir per fer aflorar els temes bàsics pendents i demostrar que els problemes tenien solucions possibles. Les Escoles Normals públiques mantenien un funcionament burocràtic i jeràrquic i donaven una formació bàsicament acadèmica, amb moltes matèries i amb escassa relació amb el món escolar. Amb la nova llei, el professorat de les Normals, considerat socialment com de categoria inferior al de batxillerat, va rebre amb satisfacció la seva integració a la Universitat veient-la com una promoció.

2. TOT VA SER POSSIBLE

A Catalunya, la Llei de 1970 va crear una gran demanda de mestres per cobrir l'escolarització progressiva de tots els infants i això va afavorir que la Universitat Autònoma de Barcelona donés suport a la creació d'una nova Escola de Mestres, que va iniciar la seva docència a Barcelona, el curs 1972-1973, amb 29 alumnes que l'any següent ja varen ser 355. L'èxit de la iniciativa es deu en gran part al director de l'ICE, Paco Noy, a la voluntat del rector, Vicent Villar Palasí, i

als primers directors, Maria Rubies i Josep Pallach, ajudats per Marta Mata i un grup de persones que lluitàvem per canviar la formació inicial dels mestres. Certament, la Llei de 1970 va integrar les Escoles Normals a la universitat com uns estudis de diplomatura, però mantenien, en general, un funcionament burocràtic, jeràrquic, donaven una formació bàsicament acadèmica amb moltes matèries i amb una escassa relació amb el món escolar. La integració a la universitat es va considerar una promoció per part del professorat afectat, però la comunitat universitària els va acollir amb indiferència.

Per raons que mai em varen explicar, els directors i la Marta Mata varen deixar l'escola i em varen recomanar que em fes càrrec de la institució fins que arribés un nou director. Vàrem començar el curs 1974-1975 decidint que teníem la responsabilitat de fer realitat el que tant desitjàvem i defensàvem. Vàrem decidir que la formació de mestres havia de tenir unes directrius o principis ben establerts, perquè cap vent ajuda si no se sap vers a quin port navega, i que un projecte educatiu havia de ser, necessàriament, una obra col·lectiva. Aquell curs va representar un esforç fet amb una gran il·lusió, sense fer atenció a la normativa existent, decidits a crear l'escola que tots havíem desitjat, i reunits tantes vegades com vàrem poder, a totes les hores lliures, en acabar les classes amb els grups de tarda a les nou del vespre. En aquestes reunions vàrem definir quina escola volíem i per a quina societat. Tots ens sentíem responsables del projecte, que va poder existir fins que la Transició va començar a fer normatives d'obligat compliment i, a poc a poc, ja no va ser possible. Una vegada més, una experiència alternativa i reeixida que mestres i alumnes recordem amb nostàlgia; va durar poc, però va servir per plantejar quina formació necessiten els mestres i demostrar que una bona formació dels docents és factible. Els principis que van guiar la nostra Escola de Mestres varen ser bàsicament aquests.

Una escola democràtica, d'estructura participativa i igualitària

L'òrgan de govern de l'Escola era el claustre, que es reunia sovint, prenia les decisions rellevants i votava l'equip de direcció de quatre persones. Els caps de departament també eren votats pel seu col·lectiu. Al claustre hi assistia tot el professorat, i també hi participaven els alumnes i el personal d'administració i serveis.

El claustre estava format, en general, per professorat no numerari amb contracte d'un any i uns altres amb càtedres interines, i la majoria eren associats de diverses categories. Entre aquests hi havia uns quants mestres no llicenciats amb una gran preparació i experiència. Alguns anys també hi teníem algun numerari. A l'Escola no hi havia diferències entre el professorat: fèiem un *pool* amb tots els ingressos, i a igual treball, igual salari, amb un plus convingut per raó dels càrrecs.

Donada l'estructura igualitària del professorat, l'Escola es va oposar aferrissadament a l'arribada de numeraris perquè els objectius no es poden mantenir amb persones que arriben a cop de punts, antiguitat i certificats si no comparteixen el projecte. Els pocs numeraris que varen arribar varen ser ben rebuts, però la condició era que s'havien d'adaptar a l'organització del centre, sense exigir que entressin al *pool*. Els pocs que varen venir aviat varen marxar. D'acord amb el moviment dels PNN, reclamàvem el contracte laboral. Pensàvem que el funcionariat era un sistema que no permetia contractes revisables quan es demostrava necessari.

Una escola de mestres plenament universitària

Sempre vàrem defensar la dignitat i la rellevància social de la professió docent. L'educació de qualitat s'entenia com una condició de possibilitat de la democràcia. Era necessària una preparació acadèmica i professional del més alt nivell, perquè és molt complex ensenyar educant per poder formar persones capaces de pensar de manera informada i crítica, capaces d'aprendre amb els altres, considerant que el diàleg és la base de la igualtat, i persones compromeses amb la justícia i el benestar social.

La selecció del professorat i la seva formació era un tema capital perquè demanàvem una formació acadèmica del més alt nivell i una qualitat demostrada en la pràctica docent. No hi entrava cap professor que no tingués anys de pràctiques a l'escola o en un centre docent. Era difícil trobar aquest professorat per una diplomatura de tres anys, que va passar de 355 alumnes a 938 en tres anys, professors que volguessin deixar la feina a canvi d'estar al nivell més baix de l'escala salarial de la Universitat i amb un contracte d'un any.

La participació de l'Escola en els problemes de la Universitat va ser decidida i total des de l'inici. Eren temps de lluita pel canvi democràtic i vàrem participar activament en assemblees, manifestacions, vagues i actes, però salvant sempre la bona formació dels futurs mestres, com quan durant una vaga de tres mesos vàrem inventar «la universitat paral·lela». La Universitat Autònoma i el seu rectorat sempre van donar suport al nostre projecte, i l'Escola va participar en totes les instàncies. Certament, aquesta integració va ser un cas molt excepcional en el panorama general de les universitats de l'Estat.

Una escola professional

El pla d'estudis vigent comportava un curs comú per a tots els futurs mestres i dos d'especialització en una àrea curricular de coneixement. Teníem clar que la nostra Escola formava professionals de l'educació, i això era impossible

amb un pla d'estudis on hi havia catorze assignatures per curs, com un tast de tot i res a fons. L'Escola va fer un pla d'estudis propis: va reduir dràsticament el nombre de matèries, va implantar l'especialitat d'educació infantil emparant-se amb l'experiència que es feia a Girona i es va inventar l'especialitat de Primària amb el convenciment que un curs no bastava per formar mestres de primera etapa de Primària.

El nou pla va donar una rellevància especial a matèries professionals com les didàctiques específiques, la foniatria, la psicomotricitat i la literatura infantil, entre altres. El tema de fer pràctiques a les escoles des del primer curs va ser el nucli del projecte. Eren els professors que visitaven regularment els alumnes que feien pràctiques i que establien una bona relació amb les escoles i amb els professors. Es procurava fer reunions de tant en tant amb els professors de la universitat i els mestres de pràctiques, els quals participaven en l'avaluació dels alumnes.

La necessitat de vincular estretament la formació de mestres i l'Escola va portar a reclutar el nou professorat entre els mestres de pràctiques. Aquesta decisió responia al principi que els docents en exercici havien de participar en la formació dels professionals del seu gremi. Uns mestres tenien una dedicació parcial a la universitat i altres van passar a ser professors a temps complet. Va ser una mesura molt encertada que va ser molt difícil de fer acceptar, i que pocs anys després no vàrem poder mantenir. Pensàvem que l'Escola de Mestres havia de tenir una xarxa d'escoles de pràctiques vinculades d'alguna manera a la universitat. Vàrem formar una xarxa, però mai les escoles de pràctiques no han rebut cap reconeixement ni s'ha aconseguit cap vinculació formal.

Una escola catalana

La creació de l'Escola Universitària de Formació del professorat de la Universitat Autònoma de Barcelona tenia com a prioritat la formació de mestres per a les escoles de Catalunya; mestres coneixedors de la realitat del país i de la seva cultura. Des de sempre, l'Escola va adoptar la llengua catalana com a oficial i vehicular. Totes les especialitats tenien cursos de català i hi havia cursos de català per a alumnes no catalanoparlants. Tot això es va fer respectant el professorat i els alumnes castellans, donant tota l'atenció necessària i moltes vegades individualitzada als alumnes que tenien dificultats, de manera que mai vàrem tenir cap denúncia ni problema. Els diners per pagar el professorat de català, que en aquell temps no estaven en nòmina perquè la matèria no figurava en el programa oficial, es va finançar a vegades pel *pool* i en gran part el va procurar un industrial de Sabadell de grata memòria, que cada any ens permetia visitar la seva fàbrica i ens explicava la industrialització!

3. MOLT PAPER A LA PAPERERA

L'activitat a l'Escola de Mestres de la UAB era frenètica i no es va trobar temps per pensar un nom. Personalment, sempre havia cregut que seria l'Escola Eladi Homs o Miquel Santaló. Mai no he sabut per què es va posar el nom d'Escola Sant Cugat. Potser per agraïment a la ciutat on durant els anys més difícils vàrem tenir la seu central. Moltes de les coses que es varen fer a l'Escola de Sant Cugat no s'han pogut mantenir. Tanmateix algú, qualche dia, traurà els papers de la paperera i li serviran per pensar que la formació dels docents és un tema poc freqüentat, però molt rellevant si realment volem defensar la llibertat, la igualtat i la participació, valors bàsics d'una societat democràtica.¹

1. Vegeu més informació a BENEJAM, Pilar, «Las Escuelas Normales en tiempos de la Transición», *Historia de la Educación*, núm. 21 (2002), p. 81-90.